

Då kom kung Niels och hans son över oss med stort vapendån!

När man i klosterannalerna skrev det Herrans år 1134 den 4 juni vaknade innevånarna i staden Foteviken till ljudet av hornstötter och trummor. Under natten hade den danske kung Niels stora flotta tagit sig över Eyrasundet och otaliga skepp landade likt flyttfåglarnas massor plägade att göra varje höst strax söder om vår strand. Från stadsvallen såg vi tungt beväpnade krigare vada i land och formera sig i en skrämmande mängd.

Vår nyvalde skånske kung Erik Emune, son till Danmarks gamle kung och bror till den mördade prinsen Knut Lavard, gick tappert mot inkräkarna. Hans här var icke alls så stor som den som hans farbror Niels och dennes son prins Magnus hade landsatt men Gud var med oss. Ärkebiskop Ascer av Lund mötte upp med sin hird och i hans följe sågs också många beväpnade präster och, icke att förglömma, fyrahundra inköpta tyska ryttare.

Där sågs våra skåningar rycka fram med stort mod och under många banér, fältdukar och märken. Allmogen, lantstormännen och kungens egen hird var ståtliga att skåda. Mot en sådan hop kämpar fiender förgäves. Ryttarna spred

total förvirring. Fienden, trötta efter det långa vadandet i den långgrunda stranden, greps av panik. Den fege kung Niels var snabbt tillbaka på sitt skepp. Sex biskopar i hans följe stupade dock där i vattnet. Där sågs prins Magnus ensam fortsätta kampen, omgiven av sin egen hird.

Då ryckte David, vår skånske kungs systerson, fram med de tyska ryttarna och skingrade hirden. Prins Magnus blev ensam kvar och fälldes till marken. När David stod ovanpå Magnus sade han:

”O blodsbefläckade bandit och trolösa mördare av släkting, som omhuldade min mördade morbror, din farbrors son såsom Judas trolöst utlämnade Herren. Nu pressar vi dessa missgärningar ur dig, nu kommer Herren Gud att döma och straffa dig! Idag säger jag att du skall mottaga det du förtjänar och få ditt samvetslösa, brottsliga huvud avhugget tillsammans med dina händer, så att folk ett helt århundrade skall tala om grovheten av ditt brott!”

Så dog då prins Magnus här på vår strand i åsyn av stadens befolkning som flockats på stadsvallen.

Med Guds hjälp hade vi segern vid Foteviken och vår kung Erik Emune blev härskare över hela Danmark!

Bakgrunden: Vad hände i Danmark i början av 1100-talet?

Skåne i början av 1100-talet var Danmarks kornbod. Kung Erik med tillnamnet Ejegod – den alltid gode – hade regerat sedan 1095. Det hade varit en lycklig tid för landet. Han var år 1103 en man på ca 46 år, gift med Bodil, dotter till den norske jarlen Thrugot Fagerskinn. Det var en gudfruktig man som i Lund detta år tog farväl av biskop Ascer. Fem år tidigare hade han rest den långa vägen ner genom Europa till Italien för att personligen möta påven. I Bari mötte han Urban II och fick löfte om att hans bror kung Knut, mördad i Odense kyrka av ilska bönder år 1086, skulle få bli helgon. Påven lovade också att Norden skulle avstyckas från det tyska Hamburg – Bremens ärkestift och bilda eget stift med Lund som kyrkligt centra.

Kung Knut blev ihjälslagen av en bondehär när han år 1086 sökte tillflykt i S:t Albani träkyrka i Odense på Fyn. Han blev år 1101 förklarad som helgon och blev då Danmarks stora skyddshelgon. Helgonutnämningen var viktig för den danska kungamakten. Norge hade nämligen vid denna tid redan helgonet Olof den helige som stupade år 1030. Till hans grav i Nidaros, nuvarande Trondheim, vallfärdade varje år tusentals pilgrimer. Sverige skulle år 1164 få rikshelgonet Erik den helige, en kungason som slogs ihjäl i kyrkporten till en kyrka i nuvarande Uppsala.

År 1101 uppfyllde påven ett av sina löften. Den forna kung Knut blev inskriven i den heliga boken och utsedd till danskt rikshelgon – ett viktigt steg för att Danmark skulle få bli ärkestift för Norden. Ett bevis på att man var ett gudfruktigt rike som löd under den kristna överhögheten i Rom och att man helt hade förkastat sin hednadyrkan. Men också att man var Nordens kulturella centrum. Och nu, året 1103,

Kryptan i Lunds domkyrka är den äldsta delen av den nuvarande kyrkan. Den kan vara påbörjad redan på 1080-talet. Direkt väster om kryptan har legat en större stenkyrka som började byggas före mitten av 1000-talet. Denna kyrka revs när den nuvarande domen uppfördes.

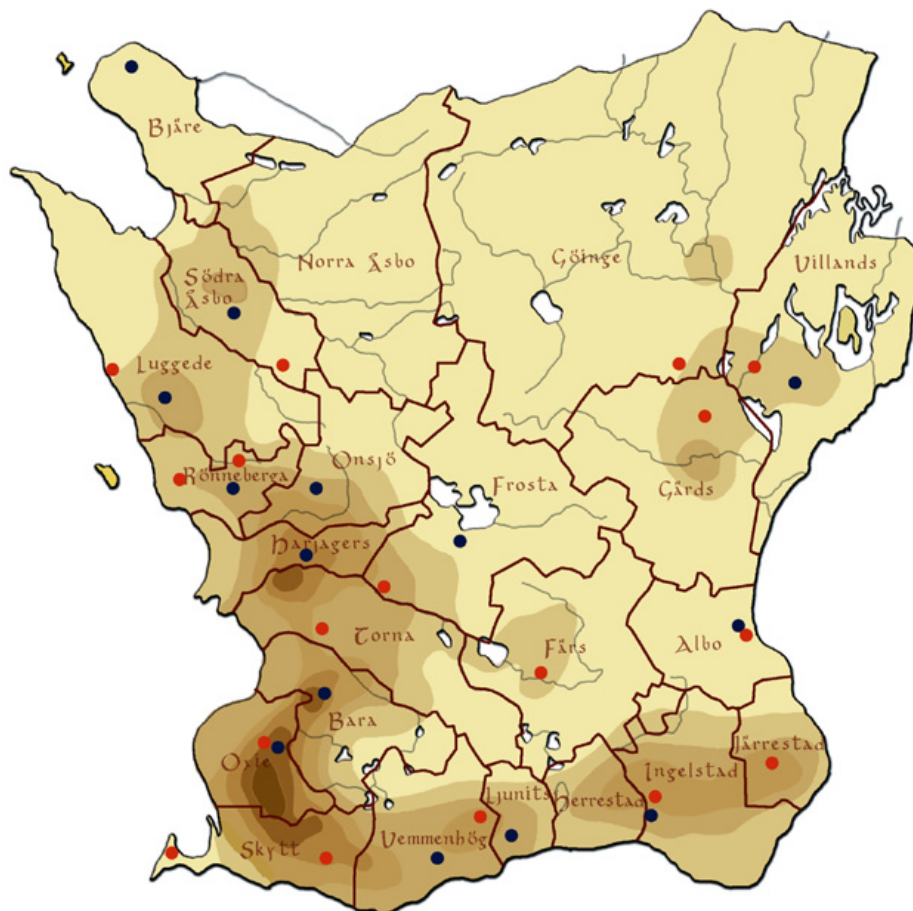
tryckte kung Erik biskop Ascers hand i Lund och lämnade därefter Danmark. Han och hustrun Bodil skulle som pilgrimer bege sig till den heliga graven i Jerusalem för att året efter vara hemma och delta i ceremonin när Ascer invigdes till Nordens första ärkebiskop.

Men ... man kom aldrig hem igen! Den 10 juli dog Erik i feber i Paphos på Cypern. Bodil tog sig till den heliga staden men dog på Oljeberget och fick sin grav i Josafats dal. Det blev i stället Eriks bror Niels som fick närvara när påvens utsände kardinal Alberich år 1104 i Lund gav Ascer palliet, ärkebiskopens värdighetstecken i form av ett brett tyghalsband med invigda vävda kors, gjord av ullen från speciellt invigda får. Ascer var nu ärkebiskop över hela Norden. Skåne har blivit det nordliga Europas kulturella centra.

Lund skulle nu bli en värdig kyrklig metropol för Norden. Staden hade vid denna tidpunkt redan ett stort antal träkyrkor, de flesta uppförda vid mitten av 1000-talet. Någon eller några kyrkor var dock byggda redan vid kung Harald Blåtands grundande av staden, vilket skett före året 986. En biskop vid namn Henrik, som dött år 1066, hade varit en vedervärdig sälle. Han hade – som samtiden berättar – frossat så i

Jätten Finn i Lunds domkyrkas krypta är från 1000-talet. Den har troligtvis stått på annan plats före kryptans tillkomst.

Den medeltida kyrkotätheten i Skåne. Ju mörkare områden destu fler sockenkyrkor. Kartan ger därför också en bild över befolkningsfördelningen i landskapet.

Röda punkter = tingsplatser. Blå punkter = kungsgårdar.

Stenskogen direkt sydväst om Höör mitt i Skåne var den plats där man under den tidiga medeltiden bröt sten till mängder av skånska kyrkor. I senare tid övergick arbetet på platsen till att tillverka kvarnstenar

mat och dryck att han dött i sina egna spyor. Biskop Eginus från Dalby hade fått ta över. Eginus har med stor sannolikhet genast gått igång med att bygga den första stenkyrkan i Lund. Varför skulle han inte ha gjort det – han hade ju på 1060-talet lagt grunden till en stenkyrka i Dalby.

Men så skrev man nu Herrens år 1104 – nu gällde det att i Lund skapa Nordens mäktigaste och ståtligaste stenkyrka, värdig det nya ärkestiftet. Arbetet hade troligtvis börjat redan på 1080-talet men nu fick domkyrkobygget ny fart. Asker inkallade en mängd hantverkare från hela Europa. Antagligen hade redan Erik Ejegod på sin ödesdigra pilgrimsresa anställt skickliga stenhantverkare från Apulien, Lombardiet och från de tyska kejsarkatedralerna längs Rhen, dvs. Mainz och Speyer. Arkitekt blev den, förutom till själva namnet, i dag okända Donatus och som stensemästare arbetade en man vid namn Regnerus.

Tänk vilken organisation som nu byggdes upp, ett projekt som, med dåtida mått mätt, var ofattbart stort. Sten skulle hämtas långväga ifrån ut till den leriga Lunda-slätten. Det blev i områdena kring Höör mitt i Skåne som den stora stenbrytningen startade. Stenskogen söder om Höör ruvar fortfarande på dessa dagbrots hemligheter. Här har spräckts berg för handkraft ... här har oformliga stenblock fått en grov

tillhuggning till kvaderblock. På usla vägar, troligtvis på slädar under vintertid, har de tunga kvaderblocken förts till Lund. Här har stenhammarna och huggmejslarna ljudit; här har konstnärer i mängd arbetat med att forma en av Nordens rikaste bildskatter i sten. Symboliska bilder som berättade om kyrkobygget som det himmelska Jerusalem, uppbyggt av profeters och Jesu förkunnelse, om kyrkan som vaktas mot ondskan av lejon och keruber med sina kroppar täckta av änglavingar. En mängd hantverkare, kalkslagare, hantlangare, grovarbetare, smeder, timmermän, lycksökare och jag vet inte vad. Visserligen har man uppskattat byggnadsarbetarna till ett sextiotial, men beräkningarna har gjorts av akademiker som aldrig varit på ett bygge. De måste ha varit betydligt fler.

År 1123 stod kryptan i Lunds blivande domkyrka färdig. Nu skulle huvudaltaret i kryptan invigas under ståtliga, ja för att inte säga överdådiga, former. Asker vigde altaret till Johannes döparen, alla profeters och patriarkernas ära. En stor samling kostsamma relikier hade samlats ihop. Hur märkligt det än låter fanns här delar av Jesus träkors, av gravstenen framför hans klippgrav, av en liten del av hans födelsekrubba och av nattvardsbordet. Nu var äntligen kryptan invigd. Det skulle dröja nästan tjugo år innan huvudaltaret i den stora kyrkan ovanför kryptan kunde invigas. Då var Asker sedan länge död.

Stenkyrkor började nu uppföras runt omkring i Skåne. De gamla sockenkyrkorna, mer än trehundra till antalet, var från början uppförda av trä, nu ersattes de av sten. Man har beräknat att minst 1/3 av dessa kyrkor fick sin sten från Höörtrakten.

Vid Foteviken fanns vid den tiden en träkyrka i både Stora Hammar och i Lilla Hammar, bara några kilometer från Vikingastaden. Lilla Hammars kyrka ersattes på 1200-talet av en tegelkyrka men denna revs redan på 1580-talet. Stora Hammars gamla kyrka står däremot kvar än i dag. Årsringsdateringar av takstolen visar att kyrkan byggdes av under 1150-talet. Den anonyme Oxiemästaren har uppfört kyrkan. Han var elev till Mårten Stenmästare som arbetade i domkyrkan i Lund.

Orostider skulle komma över Skåne. Efter Erik Eje-gods död på sin pilgrimsresa blev hans bror Niels kung. Niels hade en son Magnus som var rädd att Eriks son Knut Lavard skulle ta kronan från honom när väl hans far Niels dog. Magnus beslöt därför att mörda sin kusin i ett bakhåll.

Den 7 jan 1131 stämde prins Magnus möte med sin kusin i en skog utanför Roskilde. En dåtida krönika berättar:

”I det samma ville den heliga man Knud resa sig men skamligt drog förrädaren (Magnus) honom bakåt med kapphättan och med sitt dragna svärd klöv han Knuds huvud från det vänstra örat till det högra ögat och fick med sitt ogudliga hugg offrets hjärna att rinna ut. Nu sprang Henrik fram och körde sitt spjut genom den oskyldiga kroppen. Därefter stack de övriga medverkande i denna förbrytelse deras spjut i bröstet på hertigen.”

Knut Lavards yngre bror Erik Emune blev inte glad när han fick reda på att de gjort köttfärs av brodern – uppenbart välhackat kött skulle man våga tillägga efter den samtida berättelsen att döma. Erik grep nu till vapen och fick skåningarna med sig, även ärkebiskop Ascer i Lund. Den tyske ärkebiskopen i Bremen hade nämligen krävt av den tyske kejsaren att Norden åter skulle läggas under Bremen. För att vinna – eller snarare köpa – kejsarens gunst, godkände kung Niels detta. Påsken 1134 var Niels son Magnus, mördaren, hos tyske kejsaren i Halberstadt ca fyrtio mil ner i Tyskland. Magnus trädde fram och hyllade kejsaren som sin herre och i gengäld mottog han ur kejsarens hand Danmarks krona. Med kronan på huvudet och draget svärd gick han sedan före kejsaren i den högtidliga processionen. Han hade nu sålt sitt land och sin ärkebiskop i Lund för egen vinnings skull.

Stora Hammars medeltida kyrka uppfördes av den anonyme Oxiemästaren på 1150-talet. Han står bakom uppförandet av flera av Söderslättis medeltidskyrkor.

Stenkyrkobyggande under medeltiden. Detta gamla stick återger ett flertal arbetsmoment under själva byggprocessen.

Erik Emune motsatte sig däremot på det bestämdaste vänskapen med kejsaren. För ärkebiskop Ascer var därför valet lätt. Om han inte anslöt sig till upprorsmannen Erik Emune blev han avsatt som ärkebiskop - och han hade inte några fallskärmsavtal att ta till.

Det är nu som det stora slaget vid Foteviken står. Den 4 juni 1134 landsteg kung Niels och hans son Magnus antagligen just på eller strax invid den strandremsa där Vikingastaden nu ligger. Detta strandparti var nämligen det enda som saknade för krigsskeppen förrädiska undervattensstenar. Det låg också direkt intill eller mycket nära det stora marknadsområdet där Halör försommarmarknad alltid hölls. Erik an-

föll med ca 400 inhyrda tyska ryttare. Detta är en av de första gångerna som rytteri i stor skala används i Norden. Bakom ryttarna kom det skånska fotfolket. Det blev en enorm massaker. Kung Niels flydde i ett skepp men Magnus stupade tillsammans med hela sin hird – livvakt. Dessutom stupade fem biskopar. Traditionen berättar att Magnus ligger begravd i den gamla bronsåldershögen invid köpcentrat Toppen vid den första vägrundellen invid vikingastaden. Detta tror vi egentligen inte på. Han var kristen och bör ha begravts i kristen jord på en kyrkogård, antingen i Lilla eller i Stora Hammar.

Genom segern här ute på strandmarkerna den 4 juni

Kungshögen vid Höllviken sägs enligt legenden rymma den stupade prinsen Magnus kropp. Högen är dock från bronsåldern, ca 1200 f.Kr. Detta kunde riksantikvarien Oscar Montelius konstatera då han grävde ut högen på 1890-talet. Prins Magnus har givitvis, eftersom han var kristen, begravts i en kyrka, kanske i kyrkan i Lilla Hammar eller i Stora Hammar.

1134 säkrade Erik Emune och ärkebiskop Ascer Lund och Skåne som Nordens kyrkliga centrum. Kung Niels blev bara några månader efter slaget mördad i Slesvig och Erik Emune blev ensam kung över hela Danmark.

Hur gick det till när Erik Ejegods bror Knut blev mördad i Odense kyrka år 1086? Knut var en grym tyrann och hård mot bönderna. Till slut fick folket nog, jagade in honom i S:t Albani träkyrka i Odense. Skribenten var en av de få som gillade kung Knut:

”Då den härliga kungen vände bröst och åsyn mot altaret, slungade en ur de ogudligas skara ett spjut in genom fönstret, genomborrade hans sida och blötte det heliga huset med blod. Men trots att han var sårad till döden glömde han inte Kristus, utan omfamnade sin broder Benedikt, vilken som hans kampbroder stod vid hans sida, medtagen av många sår och gav honom fredskyss. Med armarna utsträckta som ett kors la han sig sedan ner på golvet framför det heliga altaret, medan blodströmmen välde ut ur såret i sidan.”

Denna medeltida kalkmålning återger ett krigsskepp, kanske liknande de som användes vid attacken mot Halör marknad sommaren 1134.

Karta över området kring Foteviken och Höllviken.

1: Medeltida ringvall vid Eskilstorp.

2: Järnåldersgravfält vid Lilla Hammars näs.

3: Trolig vikingatida hamnbassäng.

4: Platsen för en tidigmedeltida kungsgård.

5: Vikingatida båtgrav.

6: Kungshögen från bronsåldern.

7: Sneckebjör som antyder en vikingatida varvsplats.

Detta häfte är framtaget av Fotevikens Museum 2010.

Redaktör: Sven Rosborn.

AmaProf

